पञ्चदशः पाठः

सुखदो मध्यप्रदेशः

भारतस्य हृदयभूतस्य मध्यप्रदेशस्य स्पन्दनविषये को न जानाति। तथाविधस्य मध्यप्रदेशस्य इतिहासं, भौगोलिकविचारं, साहित्यसमृद्धिं, धार्मिकस्थानानि स्मारं स्मारं मोमुदीति मनः।

मध्यप्रदेशविषयकं प्रस्तुतं गीतं डॉ. रुद्रदेवत्रिपाठिवर्येण विरचितम्। एतेन गेयगीतेन छात्राः प्रदेशस्य इतिहासं वैशिष्ट्यञ्च ज्ञास्यन्ति।

जयति जयति भुवि भारतमध्ये, सुखदो मध्यप्रदेशः,
तरुवर-राजि-विराजित-कुसुमित-शोभित-सुन्दरवेशः।
॥जयति॥

सुजल-सुफल-शुभ-सस्यभूषितं विमलं यत्परिधानम्,
भारतभूरपि कुरुते नितरां येन मनस्यभिमानम्,
गायति सततं त्रिदशकुलं यन्मङ्गलमयशुभगानम्,
पाणिच्छायं लब्ध्वा यस्य च भवति जनो निःक्लेशः ॥1॥
॥जयति॥

महाकाल-परिभूषित-गेहा लसत्यवन्ती प्रीता
कलकलनादैः सिप्रा यस्यां प्रवहति पुण्य-परीता
कालिदास-बाणादिक-कविभिर्गाथा यस्या गीता
नन्दनन्दनेनापि च यस्यां सकला विद्याऽधीता,
प्रजाः पालयामास विक्रमः सुतमिव यत्र जनेशः ॥2॥
॥जयति॥

कौशल-विन्ध्य-जबलपुर-सागर-गोपाचल भूपालैः
इन्द्रपुरी-सम-विविध-वैभवैर्नगरैश्चापि विशालैः,
खनिज-धातु-कानन परिमण्डित सरितां कलकलनादैः,
चिरं चारु चर्या-चटुलोऽयं श्यामलसस्यरसालैः,
क्षणे-क्षणे यन्नवतां गृह्णानो विभाति सविशेषः ॥3॥
॥जयति॥

विदिशा-माहिष्मती-विशाला-धारा-दशपुर-ग्रामैः,
यशोधर्म-विक्रमादित्य-भोजादि-नृपैरभिरामैः
श्री भारवि-भवभूति-महेश्वर-कविवर्यैः सुललामैः
खचितोऽभूद् यस्य क्रोडः कुशलैरप्यनिशमवामैः
स्मारं स्मारमनीषां चरितं भवति महानुन्मेषः ॥4॥

॥जयति॥

सुरवर-किन्नर-यक्ष-सुसिद्धैर्वन्दित चरणो जयतात्,
नृपवर-कविवर-जनवृन्दैरभिनन्दित-चरणो जयतात्,
भारत-मातुर्मानसकमलं वैश्राव-धरणो जयतात्,
अन्न-वस्त्र-परिपीडित मनुजैराश्रित-शरणो जयतात्,
गायतु नित्यं प्रमुदितलोको जयतान्मध्य-प्रदेशः ॥5॥

॥जयति॥

शब्दार्थः

परिधानम्	–	वस्त्रम् (वस्त्र)
सततम्	–	निरन्तरम् (लगातार)
त्रिदशकुलम्	–	देववंशः (देवताओं का वंश)
पाणिच्छायम्	–	हस्तच्छाया (हाथों की छाया)
गेहा	–	गृहाणि (घर)
नन्दनन्दनः	–	श्रीकृष्णः
पालयमास	–	पालितः (पालन किया)
लसति	–	सुशोभते (सुशोभित होती है)
अवन्ती	–	उज्जयिनी (उज्जैन नगरी)
जनेशः	–	नृपः (राजा)
गोपाचलम्	–	गालवनगरम् (ग्वालियर नगर)
चटुलः	–	चपलः (चञ्चल)

विभाति	–	सुशोभते (सुशोभित होता है)
सुललामैः	–	सुशोभनैः (सुशोभितों द्वारा)
खचितः	–	जडितः (जडा हुआ)
क्रोडः	–	अङ्कः (गोद)
जयतात्	–	विजयताम् (विजय हो)

अभ्यासः

1. एकपदेन उत्तरत –

क) भुवि किं जयति?

ख) मध्यप्रदेशः कीदृशः अस्ति?

ग) सिप्रा कथं प्रवहति?

घ) ग्वालियर इत्यस्य प्राचीन नाम किम् आसीत्?

ङ) सुतमिव प्रजाः कः पालयामास।

2. एकवाक्येन उत्तरं लिखत –

क) मध्यप्रदेशस्य सुन्दरवेशः कीदृगस्ति?

ख) नन्दनन्दनेन मध्यप्रदेशे किं कृतम्?

ग) जनः निःक्लेशः कथं भवति?

घ) मध्यप्रदेशस्य सरितः कथं मण्डिताः सन्ति?

3. त्रिचतुर्भिर्वाक्यैः उत्तरत–

क) पाठे आगतानां नगराणां नामानि लिखत।

ख) पाठे आगतानां कवीनां नामानि लिखत।

ग) पाठे प्रयुक्तानां नृपाणां नामानि लिखत।

घ) मध्यप्रदेशस्य परिधानं कथम् अस्ति।

ङ) कथम्भूतो मध्यप्रदेशः जयतात्।

4. **रिक्तस्थानानि पूरयत –**

क) महाकाल–परिभूषित गेहा.................प्रीता।

ख) ....श्यामल सस्यरसालैः।

ग) सुरवर–किन्नर–यक्ष.............जयतात्।

घ) ....कविवर्यैः सुललामैः।

ङ) ....परिमण्डितसरितां कलकलनादैः।

च) ....च यस्यां सकला विद्याऽधीता।

5. **सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नाम लिखत–**

क) मनस्यभिमानम्

ख) भारतभूरपि

ग) नन्दनन्दनेनापि

घ) विक्रमादित्यः

ङ) जनेशः

6. **समासविग्रहं कृत्वा समासनामानि लिखत–**

क) सुन्दरवेशः

ख) नन्दनन्दनः

ग) सकलम्

घ) कविवरः

ङ) महाकालः

7 **कोष्टकस्थैः पदैः वाक्यानि रचयत –**

(विक्रमः, भारविः, भूपालः, सागरः, खनिजः, भारतभूः, विदिशा, भोजः, इन्द्रपुरी, महाकालः मध्यप्रदेशः)

8. **निर्देशानुसारं धातुरूपाणि लिखित –**

क) जप् – लट्–लोट्–लकारः

ख) क्रीड् – लृट्–लङ्–लकारः

10. मूलशब्दं विभक्तिं वचनं लिङ्गं च लिखत-

		मूलशब्दः	विभक्तिः	वचनम्	लिङ्गः
क)	चरणः	----------	----------	----------	----------
ख)	प्रजाः	----------	----------	----------	----------
ग)	यस्याम्	----------	----------	----------	----------
घ)	सुखदो	----------	----------	----------	----------
ङ)	परिधानम्	----------	----------	----------	----------

योग्यताविस्तारः -

- पाठमाधृत्य मध्यप्रदेशस्य विषये लिखत।
- भारतस्य मानचित्रे मध्यप्रदेशस्य स्थितिं निरूपयत।